

Řeči o lásce a smrti

Příběh Tristana a Isoldy jako didaktická výzva

Matouš Jaluška

Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Martin Šorm

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha

Středověká západní Evropa byla plná příběhů, jejichž hrdinové jsou pro současnost mrtví. Málokdo ví o moudrosti tyrského krále Apollonia, málokdo si vzpomene na hrdiny populárních romancí, jako byl rytíř Bevis z Hamptonu nebo Garin z Monglane. Na přechodu mezi kulturou rukopisu a kulturou tisku se tyto postavy i se svými příběhy ztratily, anebo se rozpustily v nekonečné sérii dobrodružství na stránkách knížek lidového čtení. Jen několik původních středověkých látek si uchovalo svou relevanci i pro novější kanonická díla. Vedle dobrodružství krále Artuše a jeho rytířů Percevala a Lancelota jde především o příběh osudové lásky Tristana ke královně Isoldě, manželce Tristanova strýce Marka — známe jej z operního zpracování Richarda Wagnera (premiéra 1865), z „obnovené verze“ sepsané francouzským romanistou Josephem Bédierem (první vydání 1900), anebo ještě spíše z některého z mnoha filmových zpracování.¹ Láska mezi Tristanem a Isoldou nabyla pro moderní západoevropské písemnictví platnosti paradigmatu, a to zejména přispěním zmíněné Bédierovy edice, k jejímž nadšeným čtenářům patřili anglofonní modernisté,² řada francouzských básníků i prozaiků,³ a také česko-portugalský básník František Listopad, kterému Tristanův příběh dodával inspiraci na cestě exilem.⁴ Zdá se tedy, že znalost této látky může být ku prospěchu i čtenářům „novověkých literatur“.

1 Viz např. Bretèque 2007.

2 James Joyce z Bédierovy verze vychází při psaní *Plaček nad Finneganem* a nadšeně ji doporučuje například v dopise adresovaném Harrietě Shaw Weaverové ze 7. června 1926. Viz Gallagher 2002, s. 425. Ezra Pound v básni „Threnos“ (sbírka *A lume spento* z roku 1908) odkazuje na centrální hrad tristanovského příběhu Tintagel. Do podoby japonského divadla Nô zpracovává Pound tento příběh mezi lety 1913 a 1916, tedy v téže době, kdy začíná pracovat na projektu *Cantos* a prožívá období poetické transformace. Ta je patrná i ze svérázného spojení Bédierovy látky, japonizující formy a bohatých dantovských odkazů, které lze ve hře nalézt (Nagahata 2008, s. 120–122). Fragmentární drama vyšlo až po smrti autora, v souboru *Plays Modelled on the Noh* (Pound 1986).

3 Vyčerpávající seznam novověkých převyprávění tristanovského mýtu podává např. Marej-Josd Heijkantová (Heijkant 2000, s. 279–282).

4 Viz Listopadův esej „Tristan čili Zrada vzdělance“ (Listopad 1997).

TRISTAN A ISOLDA PRO KOMPARATISTY

Předkládáme zde zprávu o pedagogickém experimentu, jenž proběhl na Ústavu české literatury a komparatistiky právě za účelem ověření výše uvedené teze a s cílem prozkoumat v praxi mezioborový potenciál historie, antropologie a literární vědy při práci se středověkým materiálem. Jakkoli se požadavek interdisciplinarity dlouhodobě považuje za samozřejmý, slovo samo na sebe bere v různých kontextech různé významy, a proto se sluší mezioborovost, s níž bude čtenář konfrontován v tomto článku, blíže ohledat. Pro začátek je třeba říci, že interdisciplinární přístup pro nás neznamena pouze obohacení jednoho oboru přístupy a zjištěními jiných disciplin. Namísto takového obohacování se chceme pokusit o dosažení výsledků prostřednictvím vzájemné dialogické konfrontace. Domníváme se přitom, že do dialogu by neměly vstupovat jen jednotlivé koncepty, jak se vyjevují v textech, ale rovněž živí lidé, přítomní v určité chvíli na určitém místě. Dialogická interdisciplinarity v této podobě vykazuje silný didaktický potenciál. Právě proto jsme pro pokus vybrali model intenzivního interpretačního semináře pod dvojím vedením historika a komparatisty, které navzájem spojuje vztah k literaturám středověku a jejich novějším ohlasům. O jeho průběhu a výsledcích vypovídáme na následujících stranách.⁵

V souladu s pojetím srovnávací literatury jakožto „majáku pro vědce toužící po interdisciplinárním řešení problémů“⁶ a s ohledem na „žánr“ interpretačního semináře jsme na pozici stěžejního textu dosadili vyprávění o Tristanovi a Isoldě jakožto narativ, jehož zajímavost přesahuje hranice jednotlivých humanitněvědných oborů. Časová propast mezi současností a středověkem zároveň umožňuje sledování diachronické perspektivy proměn akcentů v příběhu a umožňuje nám vytyčit pól jinakosti, bez kterého by nebylo možné ustavit komparační situaci.

Před obratem humanitních a sociálních věd k vědám přírodním, jehož jsme svědky nyní, sloužily literární discipliny jako rezervoár teoretických konceptů použitelných napříč celou akademickou komunitou. Srovnávací literární věda v tomto zlatém období „Teorie s velkým T“ sloužila jako předvoj interdisciplinarity a z této své pozice může těžit i nyní. Měla by tak činit, neboť jsouc postavena na jiný základ, mizí — překračování hranic představuje *raison d'être* komparatistiky, oboru, který mezi ostatní literárněvědné discipliny přistoupil až v době, kdy byly hranice zvoucí k překročení pevně stanoveny, a jehož vlastní definice sebe sama jako standardním způsobem ohraničeného oboru je v neustálé krizi (Ferris 2006).⁷

Tak jako na jiných cestách výzkumu, i v bádání o tristanovském mýtu se nářek nad množstvím a nezvládnutelností sekundární literatury k tématu stal obvyklou

5 Kurz se pod názvem „Tristan a Izolda“ konal na Ústavu české literatury a komparatistiky FF UK v letním semestru roku 2015. Jeho sylabus je dostupný online: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=predmet&kod=AKM500192> [cit. 2016-01-10]. K dispozici jsou rovněž výsledky anonymního hodnocení kurzu ze strany studentů: <http://hodnoceni.ff.cuni.cz/cs/hodnoceni-vyuky/56/?Rok=2014&Sem=L&Loc=gl&Gl=14bAKM500192x01> [cit. 2016-01-10].

6 Behdad — Thomas 2011, s. 6.

7 Srov. zejm. Gougouris 2011, s. 76, a Ferris 2006.

figurou počátku. Tato hojnost obvykle působí na nové studenty středověké literatury odpudivě, seminář jsme se proto rozhodli postavit na co nejmenším objemu sekundární literatury zejména v češtině a angličtině (a skizza na následujících stranách proto odráží poznatky učiněné při práci v takto úmyslně omezených podmínkách). Z možných verzí mýtu jsme pro první orientaci sáhli po Bédierově převyprávění v českém překladu Evy Musilové.⁸ S ohledem na mediivistické zaměření kurzu jsme měli v úmyslu přejít v průběhu semestru k dalším verzím, zejména ke staročeskému *Tristramovi a Izaldě*; právě s ohledem na tento úmysl je třeba přiznat, že výběr Bédiera jakožto základního textu nebyl příliš šťastný, neboť studenti se jej drželi v průběhu celého kurzu a k práci se středověkými texty jim scházela motivace. Této nesnázi bychom se patrně vyhnuli, pokud bychom hned od začátku učinili osnovou semináře některou z původních verzí (byť v překladu).

Doufáme, že naše reflexe poslouží jako inspirace pro seminární práci nad texty z oblasti starší literatury. Jsme si přitom vědomi toho, že nenabízíme pevný ukazatel, ale spíše ukázkou. Při tvorbě sylabu jsme se snažili pojednávat o obecných problémech, rysech či diferencích společných pro mnoho středověkých textů, nejen pro různé verze tristanovského mýtu. Našim spolupracovníkům z řad studentů také náleží poděkování za to, že s námi touto prací prošli, přispěli k ní svými diskusními příspěvky i referáty, a že ji byli schopni po skončení semestru rovněž kriticky reflektovat nejen v rámci studentského hodnocení výuky na FF UK, ale také na anonymních odpovědních arších, ze kterých jsme mohli vycházet při přípravě tohoto textu.

KOMPOZICE KURZU

Při kompozici sylabu kurzu jsme si neustále kladli otázku, jaká témata pro jednotlivé hodiny vybrat, aby byl „didaktický dialog“ co nejdynamičtější. Nakonec jsme se rozhodli pro tématický rozvrh, v jehož rámci jsme každé hodině připsali jedno rámcové téma, rozdělené obvykle do dvou hnízd či pólů.

Po prvním setkání, určeném k obecnému seznámení s příběhem podle Bédierova převyprávění, jsme práci jako takovou zahájili úvahami nad *časoprostorem a krajinou* příběhů o Tristanovi a Isoldě, zejména nad dvěma hlavními typy tristanovského prostoru, jimiž jsou moře a les. Po moři vedou cesty mezi Tristanovou rodnou zemí Loonoi, Cornwalllem krále Marka a Isoldiným Irskem. Lze je pojmout jako tekutý prostor, úzce souvisící s časem; pobyt na něm navozuje změnu a prostor sám se chová jako aktér příběhu.⁹ Na ostrůvku uprostřed vln dojde ve většině verzí vyprávění k pozítí osudového nápoje lásky a ve slavné pasáži, kterou Gottfried ze Strassburgu pře-

⁸ Bédier 1959.

⁹ Podle Jacqueline Thibault-Schaeferové patří moře jako aktivní element mezi prvky tristanovského mýtu, které moderní autoři (např. Paul Claudel) nejčastěji přebírají (Thibault — Schaefer 1995, s. 347–348). Srov. také „prostorovou báseň“ (*le poème spatial*) Pierra Garniera, nazvanou prostě *Tristan et Iseult* (1981), či okcitánsky psanou poému *Ço que Tristan se di-siè sus la mar* („Co Tristan říkal na moři“) Mase-Felipa Delavouëta z roku 1971. Všude tam se moře stává aktérem poetického diskursu.

bírá od Thomase, se moře stává homonymem lásky a hořkosti zároveň.¹⁰ Přes moře (z Cornwallu do Bretaně) odchází Tristan od Isoldy Zlatovlasé, aby se na nějaký čas uchýlil k Isoldě Běloruké, loď plovoucí po moři a barva jejích plachet však nakonec přinese Tristanovi smrt (a pod dojmem této smrti následně skoná i Isolda).

Les oproti moři představuje zdánlivou oázu klidu. Po dramatickém útěku z hradu krále Marka se milenci na nějaký ukryjí ve hvozdu. Mohou tak žít v primitivním ráji lásky, či spíše tento primitivní ráj lásky simulovat, neboť ani les není vyňat ze sféry moci krále Marka, ale právě naopak — jako místo určené k honitbě představuje prototyp místa vyhrazeného panovníkovi. Současný čtenář má tendenci vnímat les v textech starší literatury jako divočinu. Poukazem na sociální a politický rozměr středověkého západoevropského lesa (jak jej mohli znát první posluchači příběhů Thomase a Béroula) jsme chtěli upozornit na to, že i tato hospodářsky využívaná „divočina“ někomu patří a náleží do přediva vztahů vrcholně středověké společnosti. Snad se tím liší od lesů původního vyprávění z Britských ostrovů, o tom však toho lze říci s určitostí jen velmi málo.

Ve třetí hodině jsme se zaměřili na *jednající postavy*, především na jejich jména a na způsoby reprezentace pohlavnosti. U jmen jsme se zaměřili na jejich význam a zvukové aluze, které mohla v dobovém posluchači probouzet. Takto výrazně působí především jméno Tristanovo, které bez ohledu na pravděpodobně původnější keltský tvar „Drystan“ evokuje v mluvčích středověké „západoevropské frankofonie“ smutek. Když Gottfried ze Strassburgu převádí Thomasovu verzi příběhu do němčiny, upozorňuje na tento význam, německému posluchači nezřetelný, a v překladu pasáže o Tristanově pojmenování klade rovnítko mezi francouzské *trist* a německé *triure*.¹¹ Na francouzské posluchače mohlo podobně působit i jméno Isoldy, které ji mohlo spojovat s představou ostrova a izolace; jisté je, že tímto způsobem (a nejen tak) ono jméno působilo na Jamese Joyce v jeho *Plačkách nad Finneganem*.¹²

Sexuální role postav v příběhu jsme zkoumali na základě obvyklé latinské difERENCE mezi aktivním mužem (*vir*) obdařeným silou (*vis*) a ctností (*virtus*) stojícím proti měkké (*mollis*) ženě (*mulier*), kterou z antiky do středověku převedl Isidor ze Sevilly ve 2. kapitole XI. knihy *Etymologií*. Věnovali jsme se zde zejména postavám Isoldy a její matky, irské královny, která je autorkou kouzelného nápoje, a zastává tak ve vyprávění funkci ženy-čarodějky, která například ve staročeské verzi příběhu chystá kouzelný nápoj jako určitý lék na Isoldinu vůli, zpěčující se představě, že má namísto hrdinného drakobijce Tristana přijmout za manžela krále Marka (*Tristram*, s. 37–38). Bédier ve své verzi rozděluje akt předání Isoldy Tristanovi a přípravu nápoje do dvou kapitol, čímž tuto návaznost oslabuje.¹³ I sama Isolda má podíl na moci své matky a užívá ji například ve chvíli, kdy v Irsku léčí zraněného Tristana.¹⁴

10 U Thomase se jedná o verše 46–55 ve fragmentu z Carlisle. Tento fragment byl objeven teprve roku 1995, proto v edici Bartiny Windové (Thomas 1960) chybí. Viz soubornou elektronickou edici pod položkou Thomas online v bibliografii.

11 Srov. např. Kern 2001, s. 47.

12 Long 1989, s. 30.

13 Bédier 1959, s. 72–73.

14 Grimbart 2006, s. 414.

Vazbám a hierarchiím jsme se věnovali i ve čtvrté hodině semináře, jejímž tématem se stala *oficiální rovina vztahů*. V příběhu se jedná v první řadě o již zmíněný vztah vazala k jeho lennímu pánu, tedy konkrétně Tristana ke králi Markovi. Tento vztah je dále komplikován skutečností, že král je Tristanovým strýcem z matčiny strany, a tak se stává velmi důležitým členem rodiny — jediným příbuzným mužského rodu, u kterého lze mít jistotu ohledně pokrevního pouta. Výjimečný vztah mezi Tristanem a Markem je vyjádřen rovněž tím, že bezdětný král na několika místech románu projevuje přání učinit ze svého synovce dědice celé země. Pokud by se tento plán uskutečnil, Tristan by se stal vládařem několika království — po svém otci Rivalinovi by zdědil Loonoi (čili Parmenii Gottfrieda ze Strassburgu), po Markovi Cornwall i s celou Anglií.¹⁵ Z politického hlediska by se tak jednalo o ten nejšťastnější ze šťastných konců, je ovšem příznačné, že Tristan sám se snaží, seč může, aby příběh do tohoto bodu nedospěl, odmítá převzít moc. I zlatovlasou Isoldu se vydal hledat právě proto, aby Mark nezůstal bez syna, a v některých verzích příběhu (včetně té české) dokonce svůj vlastní dědický podíl odevzdává ještě za života věrnému sluhovi, pro případ, že by sám zahynul.¹⁶

V cestě tomu, aby země připadla Tristanovi, stojí ostatně i Markovi baroni, tedy nejvýznamnější vazalové, jejichž povinností je přispívat králi radou a pomocí. V mechanice příběhu mají tyto osoby funkci antagonistů, hlavních nepřátel ústředního páru. Není to nijak překvapivé vzhledem k jejich závazkům vůči říši, jejíž řád se ocitá v ohrožení. Skutečnost, že tyto racionální opory trůnu tu jsou setrvale stavěny do role *felonů*, tedy zrádců feudálních povinností, vypovídá o zacílení příběhu mnohé.¹⁷ Díky tomu se ukazuje, nakolik je samo vyprávění hnáno vpřed určitým typem „interdisciplinární dynamiky“. Lásky mezi rytířem a královnou se tu stává disciplinou v kázeňském slova smyslu, které se musejí přizpůsobit nejen milenci, ale celý dvorský svět. Tak to alespoň vnímají první vypravěči, zejména autor tzv. „obecné verze“ vyprávění, Norman Bérout, činný někdy ve 2. polovině 12. století.¹⁸ Právě s ohledem na tuto disciplinu lze barony odsuzovat, prohlašovat je za *felony* a nakonec i trestat, přestože podle měřítek normálního fungování dvora naopak svoji funkci plní bezchybně.¹⁹

Alternativní podobu oficiálních vztahů jsme vedle hierarchie říše podváděného krále Marka zkoumali v oblasti církevní, a to na příkladu svátostí, tedy rituálů, při jejichž vykonání dochází (dle augustinovské koncepce) k proměně člověka na základě působení určitého živlu spojeného se slovem. Mezi svátosti patří i manželství krále Marka a Isoldy,

15 Tristram, s. 102.

16 Tamtéž, s. 28.

17 Poprvé barony „felonizuje“ Isolda ve scéně setkání v zahradě. Když nevěrná královna mluví k Tristanovi a ví, že král Mark její slova poslouchá, popisuje dvůr jako místo plné intrik, závidí a nevděku, kde si zrádní baroni vymýšlejí záminky, aby Tristanovi nemuseli řádně děkovat za to, že je zachránil před irským Morholtem (viz v. 130–134 dle Muretovy edice Bérouta; Bérout 1903, s. 5).

18 Výrazného obrácení běžně přijímaných pravidel (baroni věrně plní svou službu jsou vypravěčem odsouzeni, zatímco nevěrná manželka má Boha na své straně) u Bérouta mapuje např. Jane Burnsová (Burns 2002, zejm. s. 82–83).

19 Ve francouzských verzích, z nichž vychází Bédier, se konkurence řádu lásky a řádu světa odehrává v omezeném prostoru dvora, později, u Gottfrieda ze Strassburgu a zejména u Wagnera bude toto soupeření obohaceno o výraznou transcendentní dimenzi. Viz např. Scruton 2004, s. 184–186.

jehož svátostná platnost je porušena od samého začátku prostřednictvím kouzelného prostředku navozujícího lásku. Zejména v díle Gottfrieda ze Strassburgu představuje milostné kouzlo konkurenční svátost — tím spíš, že je ve chvíli loučení Tristana a Isoldy potvrzeno předáním prstenu, který zpečetuje vzájemnou úmluvu milenců a dokonává jejich „alternativní sňatek“.²⁰ Podobně jako jiné svátosti, i kouzelný nápoj vnitřně proměňuje člověka a působí na jeho paměť; v případě Tristana a Isoldy setrvale orientuje myšlení jednoho z milenců k tomu druhému. Příznačné je rovněž to, že o křtu jakožto o svátosti, která zakládá všechny ostatní, se v tristanovských příbězích hovoří zpravidla až na konci. V české verzi je Tristanova příslušnost k církvi potvrzena až po jeho smrti. Jako křesťan má totiž nárok na to, aby mu zvonili hrana — a toto zvonění slyší spěchající Izalda, která ve zvláštním ohlasu (či parodii) křtu padá do bláta, jakmile se dozví, že čerstvě zesnulým je její milý.²¹

Páté setkání bylo zaměřeno na různé podoby *signifikace* v příběhu, kondenzované pro naše účely do problémových okruhů heraldiky a lži. Tato hodina se stala nakonec spíše určitým dodatkem hodiny předchozí, neboť jak heraldika, tak fenomén lži je na systému vztahů mezi lidmi velmi úzce závislý.

V ohnisku pozornosti účastníků šestého seminárního setkání ležely fenomény s potenciálem *podvracet daný řád*, shrnuté pod hlavičky snů a agrese. Řádem, který zde máme na mysli, je řád dvora, umožňujícího vytržbenou a pro účastníky neohrožující komunikaci. Sny spadající do této kategorie reprezentuje zejména vize Markova šafáře, pojmenovaného v české verzi Marido. Tento muž, stojící Tristramovi tak blízko, že s ním dokonce sdílí lože, má jedné noci sen — z lesa v něm vybíhá hrozný a divoký vepř, „tiskna se na králův dvůr / a hledaje tu svárov“.²² Marido se hrůzou budí a namísto Tristrama vedle sebe na lůžku nachází prázdné místo. Jeho následné pátrání přinese do Markových rukou další důkaz o nevěře jeho manželky a křehkou rovnováhu cornwallského dvora tak dále oslabí. V tomto snu je fyzickou agresí, přímým prasečím útokem na lože krále Marka zobrazena agrese milostná, které se Tristram vůči svému strýci dopouští. Věrná Izaldina komorná Brangenena té noci vložila do okna šachovnici, aby zakryla hřích dvou milenců. Šachovnice ve středověkých textech často zobrazuje soustavu pravidel, jimiž lze regulovat jednotlivé touhy uvnitř těla, vlastní milostné snažení, anebo rovnou celé království.²³ V této scéně se ukazuje, že pravidla zajišťující dvorský klid již nemohou garantovat bezpečí Tristrama a Izaldy; i proto, že milenci svým vztahem podkopávají základy těchto pravidel. Marido v zatemnělém prostoru nic nevidí, sluch i hmat mu však slouží dobře. Jeho intervence vede k novým aktům násilí proti milencům a nakonec i k jejich útěku do hvozdu, a tedy k rozpadu dvorské soustavy bezpečí obkružujícího krále a královnu.²⁴

20 Tak praví Wilson 1990, s. 249. Mark Chinca upozorňuje na to, že Gottfried ze Strassburgu možná celé své vyprávění prezentoval jako svátost určenou k přijímání prostřednictvím poslechu či četby (Chinca 1997, s. 54–57).

21 Tristram, s. 99

22 Tristram, s. 44.

23 K využití šachu jako didaktické a disciplinační pomůcky v literatuře vrcholného středověku viz obecně Adams 2006.

24 O obecně podvrátné povaze vztahu Tristana a Isoldy jsme dostatečně hovořili při předchozích setkáních. Pokud bychom se k tomuto tématu měli vracet v příštích iteracích semi-

Sedmé setkání se věnovalo *problematice lidského těla*, totiž lidským citům a neduhům, dvěma jevům, které spolu ve středověkém pojetí organismu úzce souvisí. Oba totiž mají materiální podstatu; právě ta se ve středověkých verzích příběhu o Tristanovi a Isoldě projevuje velmi výrazně. Po souboji s Morholtem Tristan trpí, kvůli jedu na Morholtově zbrani onemocní, jeho tělo hnisá a odporně páchne. Nemoc je tedy způsobena matérií (jedem), sama se materiálně projevuje a lékem na ni je (alespoň v české verzi vyprávění) to, že se Tristram odevzdá jiné kapalné hmotě, mořské vodě, a s Božím poručáním se bude plavit tak dlouho, dokud se mu nedostane pomoci.²⁵ Tato pomoc na něj čeká u Isoldy v Irsku, na cestě příběhu vedoucí až ke kouzelnému nápoji, matérii, v jejímž působení od sebe emoci a nemoc nelze dost dobře rozeznat.

V osmé hodině jsme se od těl obrátili k *nelidským tělesům*, zejména ke zvířatům a rostlinám. Jádrem hodiny se stalo objasňování symbolického významu těchto jsoucenců a práce se středověkou bestiářovou a herbářovou tradicí. Navázali jsme zde na to, co již částečně zaznělo při hovoru o heraldice, a dále podpořili představu o čitelnosti světa, do kterého je příběh o Tristanovi a Isoldě zasazen. Na rozdíl od předchozí hodiny jsme se zde věnovali poslední třetině příběhu, v níž milenci žijí odděleně — Isolda zůstává na Markově hradě jako jeho žena, zatímco Tristan chodí světem a snaží se s Isoldou nějakým způsobem komunikovat. Velmi často tak činí právě za pomoci zvířat či rostlin. V patrně vůbec nejstarším zachovaném vyprávění o naší dvojici, jímž je lejch Marie de France nazvaný *Chevrefoil* („Kozí list“), komunikuje Tristan se svou milou pomocí jména vyřezaného do prutu, ovinutého šlahounem. Sdělení se však neomezuje na písmena, ale význam nesou i rostliny samotné. Podle pověsti, kterou Marie de France tlumočí, totiž Tristanem zvolené lískové dřevo vytváří se šlahouny kozího listu dokonalou symbiózu a jedna rostlina bez druhé by zahynula.²⁶

Tématem deváté hodiny se stalo *rukopisné uchování tristanovských příběhů*. Naším cílem zde bylo poskytnout studentům krátký úvod do problematiky práce se středověkými texty, jejichž dochovaná verze je obvykle o několik desítek či stovek let mladší, nežli předpokládaný originál. Jako exemplární text jsme proto zvolili tzv. rukopis Auchinleck, sepsaný v Londýně ve třicátých letech 14. století, který obsahuje široký soubor různých anglických vernakulárních textů včetně rýmované romance *Sir Tristrem*.²⁷ Při této hodině jsme se rovněž zabývali otázkou šíře dochování jednotlivých verzí Tristana a Isoldy. Na tuto práci bezprostředně navázala desátá schůzka, věnovaná obrazovému ztvárnění příběhu Tristana a Isoldy v konkrétních rukopisech.

Jedenáctá a poslední řadová hodina, nazvaná „Kořeny a plody Tristana a Isoldy“ se věnovala *předchůdcům a následovníkům* středověkých tristanovských vyprávění. V důsledku zaměření referátů jsme se z předobrazů věnovali především antice a Ovi-

náře, rozhodně bychom kromě Bédiera a verzí ze 12. století sáhli rovněž po tzv. „Tristanovi v próze“ (*Tristan en prose*), který se vztahem milenců k pořádku světa pracuje velmi ambivalentním způsobem. Klasický názor, že autor tohoto díla zahlazuje podvrtné momenty, reprezentuje např. Heijkant 2000, s. 277. Změnit tento přístup se snaží zejm. Damien de Carné (2010).

²⁵ Tristram, s. 27–28

²⁶ Marie de France 1958, s. 190–194.

²⁷ Péčí Skotské národní knihovny je jeho transkripce volně přístupná online: <http://auchinleck.nls.uk/> [cit. 2016–01–12].

diovi, jakožto tvůrci *Proměn* a ustaviteli milostné doktríny, ze které zejména dvorská literatura čerpala v průběhu celého středověku. Ve druhé polovině setkání jsme se pak zaměřili na produchovňující, „gottfriedovskou“ podobu, již vášně lásky získává u Richarda Wagnera, a na spojnice, které vedou od Wagnerova pojetí k Denisi de Rougemont a jeho dílu *L'amour et l'occident*,²⁸ které je, jak jsme zjistili, pro studenty dosud tou nejpreferovanější branou umožňující přístup k tristanovské literatuře.

REFLEXE SEMINÁŘE ZE STRANY STUDENTŮ

Z anonymních archů, které studenti vyplňovali a odevzdávali v závěru semestru, vyplývá několik závěrů, na jejichž základě je třeba celý experiment zhodnotit. Na obecné rovině sklídila největší kritiku neukotvenost celého konceptu. Studenti by uvítali zřetelnější rozdělení literárněvědných a historických témat a obecně čitelnější strukturu kurzu. Komparatisté by rádi přijímali více podnětů z historických disciplin. Objevily se rovněž hlasy litující malé hodinové dotace věnované rukopisnému kontextu textů a dějinám jejich recepce. Při pohledu zpět považujeme skutečně práci s těmito problémy za poněkud příliš uspěchanou (a v případné repríze semináře budeme postupovat jinak). Zatímco strukturální prvky semináře byly podrobeny kritice, obsah a objem zpřístupňovaných textů se dočkal chvály. Pro většinu účastníků se jednalo o první seminář věnovaný středověké literatuře, který absolvovali. Za velký úspěch proto považujeme již to, že jím nebyli od četby starší literatury odpuzeni, ale naopak obecně projevovali přání pokračovat v započaté práci a intenzivně interpretovat další středověké texty, jako *Parzivala* od Wolframa von Eschenbach nebo romány Chrétiena de Troyes.

Mezi jednotlivými hodinami slavily největší úspěch ty, které se věnovaly sociálnímu ukotvení tristanovského příběhu a zkoumaly předivo středověké společnosti. Podobně úspěšná byla setkání pracující s fenoménem těla a vnitřních i vnějších hmot. Naopak nejméně spokojeni byli respondenti (a nutno přiznat, že i vyučující) s hodinou zaměřenou na obrazový doprovod středověkých milostných vyprávění. Přiznáváme, že v této hodině se nám příliš nepodařilo udržet koherentní linii diskuse a koncept čtení obrazů skrze interakci hranic a prostor, tedy čar a ploch, musel působit příliš vykonstruovaně.

Forma seminární aktivity za přítomnosti dvou „moderátorů“, diskutujících se studenti i mezi sebou navzájem, byla přijata velmi kladně. Rozhovor nad texty se neustále vracel k několika tématům, která se zřetelně osvědčila jako hermeneutické klíče umožňující otevřít středověký text z pohodlného úhlu. Mezi těmito stálíci hrála prim otázka osobních a místních jmen v nejrůznějších středověkých zpracováních látky a problém dynamiky materiálů (zejména tekutin). Evidence ze semináře sama o sobě představuje motivaci, abychom se těmito tématům věnovali i nadále; v závěru zprávy proto předkládáme mlhavý příslib do budoucna a náznak cest, po kterých se budeme dále ubírat (a to zejména se zřetelem k českému výhonku tristanovské tradice).

28 Rougemont 2001.

PROBLEMATIKA JMEN A PRÁCE S JEJICH VÝZNAMEM

Zájem o jména míst i lidí, o jejich původ a skrytý význam prostupuje literaturu středověké západní Evropy skrz naskrz, a to nejen díky logocentrickému přístupu k vědě, ustavenému Isidorem ze Sevilly v jeho *Etymologiích*. Síla slov, zejména jmen, působí i v nelatinském a neučeném (tj. pohanském) prostředí. Jak ukazuje Rachel Fulton, reálná síla slov a znaků, hluboce zakořeněná v myslích čerstvě pokřtěných Sasů, patrně inspirovala i Paschasia Radberta, opata kláštera v Corvey, aby sepsal první traktát o skutečné přítomnosti Krista v oltářní svátosti a inspiroval tak eucharistickou kontroverzi, která od té doby dynamizovala intelektuální dějiny po celý zbytek středověku.²⁹

Povědomí o moci slov a touha po odhalení jejich původu tvoří jeden ze svorníků středověké literatury; proto může být průzkum jmen ve středověkých románech pedagogicky vděčný. I díky klíčové roli Isidora ze Sevilly pro středověkou kulturu se středověk jeví jako období zájmu o jména a jejich proměny v čase. R. Howard Bloch ve svém inspirativním textu *Etymologies and Genealogies* hovoří o podivuhodném uzlu teorie reprezentace („jak znak značí“), rodové struktury, historie a právních dějin, které se ve středověkém textu stýkají právě v prostoru jednotlivých jmen.³⁰ Křestní jméno jednotlivce se často stává výslednicí rodových a historických sil (spojuje člověka s význačným předkem či s konkrétním světcem). Jako takové se stává znakem vedoucím k původu práva (nároku?) jedince na rodové statky, čest a život sám (prostřednictvím vazby na rodiče).

V páté hodině semináře jsme se věnovali stabilní podobě tohoto znaku. Celým seminářem se však vinula dynamická tematická linie proměnlivosti jmen. Tato proměnlivost plyne z otevřenosti signifikantu vůči změnám navozeným jednajícími postavami. Samy postavy mají o tomto nebezpečí, které ohrožuje srozumitelnost světa a čitelnost mezilidských vztahů, docela jasné povědomí. V jedné epizodě románu sype trpaslík Frocin mouku po podlaze hradní ložnice, aby stopy vyšlapané od Tristanova lože k loži královskému prozradily nevěrný pár, protože jedině přistižení Tristana a Isoldy in flagrante delicto může rozřešit nejistotu všech.³¹ Král Mark nemá ve věci nevěry své manželky jistotu. Neví, na čem je. To však nevědí ani sami milenci, neboť netuší, jak daleko se astrologu Frocinovi podařilo díky hvězdám nahlédnout.³² Teprve skutečná váha lidského těla zanechávající stopy v mouce může rozptýlit nejistotu. Důležitost procesu signifikace je zde zdůrazněna i tím, že se Tristanovi při skoku z postele na postel, při kterém se snaží vzduchem překonat moučné pole mezi dvěma lůžky, otevře rána utržená na lovu. Bílá plocha čekající na vpis Tristanova těla je tak rázem poznačena i jeho krví.

29 Fulton 2002, s. 11–27.

30 Bloch 1983, s. 32–37.

31 Verše 573–826 dle Muretovy edice (Béroul 1903: 18–26). V Bédierově převyprávění se jedná o epizodu nazvanou „Trpaslík Frocin“ (Bédier 1959: 93–97). Srov. Bloch 1991, s. 134–135.

32 Problematičnost znakovosti v příběhu o Tristanovi a Isoldě dobře ilustruje právě osud astrologa Frocina, který ve hvězdách vidí pravdu (tj. poznává z nich, že Tristan se tělesně stýká s Isoldou), a přesto je vypravěčem příběhu Béroulem označován za ďáblova pomocníka a zrádce (srov. např. Mira 2008: 57).

Podle Blocha se Béroulova verze románu skládá ze scén vyprávěných neustále znovu a znovu z úhlu pohledu různých postav.³³ Omyl, nesprávné poznání a zrada, tedy různé instance rozpojení vazby mezi myšleným a vyslovovaným znakem a skutečností těla, ženou příběh o milostném trojúhelníku mezi králem Markem, Isoldou a Tristanem kupředu. Pro studenty obeznámené se středověkou literaturou především prostřednictvím epických či nábožensky orientovaných textů, jako je *Píseň o Rolandovi* či *Božská komedie*, může být obohacující již tato informace sama o sobě. O důležitosti disimulací v rámci dvorského rozhovoru (jehož součástí, ba paradigmatem, tristanovský příběh bezpochyby je)³⁴ svědčí i text, který lze chápat jako odmítavou reakci na tristanovský ethos cizoložné a neovladatelné lásky,³⁵ román *Cligès Chrétiena de Troyes*. Ten se během semináře nabízel ke srovnání rovněž proto, že disponujeme kvalitním českým překladem z pera Jiřího Konůpka.³⁶

Cornwallský král Mark představuje ve středověkém vyprávění dokonale neúspěšného krále. Neuspěl ve svém pokusu zůstat bez ženy a předat cornwallskou říši Tristanovi (Bloch v této souvislosti hovoří o marném pokusu krále Marka stát se světcem).³⁷ Nepodařilo se mu udržet si ženu, do které se (narozdíl od Tristana) zamiloval i bez pomoci kouzelného nápoje. Nepodařilo se mu zplodit potomka a zajistit tak pro Cornwall pokračování dynastie. Chrétienův román naproti tomu vypráví o plodné lásce mezi dědicem řecké říše Alexandrem a bretonskou princeznou Soredamors, sestrou Artušova synovce Gauvaina. Z této lásky vzejde dědic trůnu Cligès, jenž v patřičném věku prožije své vlastní hrdinské dobrodružství a na jeho konci vstoupí do legitimního svazku s německou princeznou Fenicíí (která výslovně odmítá chovat se jako Isolda) a dosedne na byzantský trůn, který dříve okupoval jeho strýc Alis, odraz nešťastného krále Marka, bratra Tristanovy matky. Tento příběh vyznívá jako opak tristanovských vyprávění již díky té skutečnosti, že se jedná o dvougenerační vyprávění, popisující úspěšné předání moci mezi královskými rodiči a dětmi (a poťazmo mezi Řeckem a německou říší, za asistence Artušových Britů).³⁸

Výmluvnou scénu s proměnou znaku nacházíme v první polovině *Cligèse*, během Alexandrových dobrodružství u Artušova dvora. Hrdina vede svou družinu řeckých mláďenců do boje proti zrádnému hraběti, který se během Artušovy nepřítomnosti zmocnil vlády v Británii. Řekové vítězí, dokud se zrádný hrabě nestáhne na svůj hrad. V tu chvíli se zdá, že namísto rychlého obnovení královské spravedlnosti po celé zemi budeme svědky vleklé poziční války, která může trvat léta. Alexandr si však ví rady a káže bo-

33 Bloch 1983, s. 183–185.

34 Srov. Kjær 1980.

35 Debatu o funkci *Cligèse* jakožto „anti-tristanovského textu“ shrnuje např. Peggy McCracken (McCracken 1998: 29–31). Srov. také tristanovskou kontextualizaci v pojednání Laine E. Doggettové o funkci kouzelného nápoje v *Cligèsovi* (Doggett 2009, s. 39–40).

36 Chrétien de Troyes 1967.

37 Bloch 1983, s. 182.

38 Mezi Chrétienovým *Cligèsem* a Thomasových *Tristanem*, považovaným za druhou nejstarší verzi příběhu, existují intertextuální vazby (viz např. Barteau 1972, s. 15–16). Norris B. Lacy situuje vznik Thomasovy verze románu do začátku sedmdesátých let 12. století, tedy přibližně pět let před konsensuálním datem vzniku *Cligèse*, a právě vazba mezi těmito dvěma díly jí umožňuje fragmentárního Thomasova *Tristana* vůbec datovat (Lacy 1998, s. 5).

jovníkům, aby se chopili štítů padlých nepřátel a takto maskování vyrazili ke hradu. Doslava je vyzývá, aby se proměnili k nepoznání — to lze zařídit snadno tak, že se Artušovi věrní chopí zbraní a štítů, které původně patřily zrádcům. Zrádci sami pak tyto sabotéry od svých vlastních spolubojovníků neodliší.³⁹ Oddíl vedený hlavním hrdinou první části románu tak zrazuje (či podvrací) obecnou srozumitelnost znaků umožňujících odlišit přátele od nepřátel. Z Řeků se stávají zrádci zrádců a díky podvodu dosahují vítězství.

Úspěšná léčka tak vede k obnovení řádu v Artušově království — a nejen to. Díky svému podílu na vítězství v bitvě může Alexandr žádat o ruku krásné Soredamors, založit rodinu a svým způsobem se tak podílet na „překrásném spojení“ (mout bele conjointure) — tedy na dobře uspořádaném textu, ale také na dobře uspořádaných rodinných vztazích, o které francouzskému romanciérovi zřetelně běží alespoň v prvních třech románech.⁴⁰ Tristanovy léčky, změny vlastního jména a významu, vedou právě opačným směrem. Tristan se přetvařuje během svých dvou pobytů v Irsku, stopy svého cizoložného vztahu k Isoldě neustále maskuje u Markova dvora na Tintagelu; po svém odchodu se v přestrojení (a pod jinými jmény) vrací zpět na hrad, pokračuje v zapovězených návštěvách. Různé pseudonymy (Tantris v Irsku, Piletosi na Markově hradě v české verzi vyprávění) na sebe Tristan bere ve chvílích, kdy chrání svůj život, snaží se naplnit svou touhu, anebo obojí. Zakrývá tak nejen svoji identitu, ale také „smutný“ kořen svého jména *trist* (o kterém byla řeč ve třetí hodině). V důsledku však není příliš úspěšný a jeho příběh ve většině verzí končí smrtí, když mu ve slavné scéně jeho manželka Isolda Běloruká zatají pravou podobu znaku, jímž je barva plachet na lodi připlouvající z Cornwallu do Bretaně.

OSUDOVOST VE HMOTNÉM TĚLE

O důležitosti těla, které rozhánil pochyby, již byla řeč výše. Tím však důležitost hmoty (zejména) ve středověkých verzích vyprávění o Tristanovi a Isoldě nekončí. Pod vlivem moderních adaptací vnímáme příběh Tristana a Isoldy obvykle jako příběh osudové lásky, tedy lásky předurčené kdesi mimo těla, ve sféře nezbadatelných úradků nebes — anebo v oblasti vášní, podvědomých duševních hnutí. Co když ale středověký čtenář tuto lásku vnímal spíše jako nemoc, a to v galénovském slova smyslu, tedy jako nerovnováhu materiálních tělesných šťáv?⁴¹

Diachronní komparace jednotlivých podání příběhu Tristana a Isoldy se ukazuje jako velmi vhodná pro ilustraci proměn akcentů jednoho narativu v čase. Dobře lze na jeho příkladu předvést, že tentýž příběh může postupně nabývat zcela odlišných významů. Patrné je to zejména na tendenci 19. století zbavovat vyprávění tělesných a obecně

39 Inkriminovaná pasáž zní: „Chanjons, fet il [tj. Alexandr] nos conoissances / prenons des escuz e des lances / aus traïtor qu’ocis avons. / Einsint vers le chastel irons / si cuideront li traïtor / dedenz que nos soiom de lor“ (v. 1807–1812; Chrétien de Troyes 1994, s. 345).

40 Tedy v románech konvenčně nazývaných *Erec et Enide*, *Cligès a Yvain (ou le Chevalier au lion)*.

41 V pozdějších italských přepracováních tristanovské látky ostatně do příběhu přímo vstupuje medicínský diskurs, a to ústy nešťastně zamilovaného rytíře Ghedina (Kahedina), bratra Tristanovy bretonské manželky Isoldy Běloruké. Její vlastní neopětovaná láska k Tristanovi tak nachází své zrcadlo ve velmi tělesném utrpení jejího sourozence (viz např. Murgia 2012).

hmotových elementů. S tím souvisí dvě další tendence patrné jak u tradice Wagnerovy opery, tak u filologických i kompilátorských aktivit Josepha Bédiera — v první řadě vede opuštění typicky středověkého důrazu na materialitu či korporalitu k jakési puritanizaci příběhu, vyhýbající se explicitním vyjádřením sexuality, jež jsou ovšem jednou z konstitutivních složek středověkých předloh. Při pozornějším čtení navíc vysvítá ještě mnohem podstatnější proměna — autenticky středověké „tělesné“ čtení, jak se domníváme, umožňovalo interpretovat tristanovský mýtus jako zcela ortodoxní exemplum o Boží podivuhodnosti. Modernita chce naopak spatřovat v lásce Tristana a Isoldy takřka vzdorovitou, ba i hříšně zpupnou vzpouru emocionálního a svobodomyšlného člověka proti Božímu řádu a v jeho jménu se rigidně organizující lidské společnosti. Jinými slovy, zatímco ve středověkých románech je strůjcem erotické fatality sám milostivý Stvořitel, v novodobých podáních je hlavním aktérem svévolný člověk.

Největší výzvou tedy bylo přiblížit ono „materiální“, hmotové čtení tristanovských románů, jehož prostřednictvím je teprve možné spatřovat v nich snad paradoxní jednotící spirituální linii. Příběh je skutečně zakládán na osudovosti (středověká Fortuna), jež postupně svádí jednotlivé aktéry dohromady a svazuje je do vztahů. Jak ovšem ze všech středověkých tristanovských románů vyplývá, tato fatalita není vůči Božímu úradku mimoběžná — je pouze nástrojem skryté Boží všemohoucnosti, jež si pohrává s lidskými osudy za pomoci stvořených hmot, především tekutin — zvláště (mořské) vody, čtyř tělesných šťáv, jedů a omamných nápojů. Jak je ve středověkých artušovských románech obvyklé, Bůh prostřednictvím Fortuny průběžně vstupuje do pozemského dění svým působením na přírodní živly. Příležitostí pro mohutné záahy je zvláště mořská plavba — v bouřích Bůh trestá a vrhá do vln hříšníky (piráti) a naopak ve své milostivé náruči ochraňuje duše zbožné (Tristan). Požití nápoje lásky je naproti tomu spojeno s bezvětrím a horkem — na lodi není k pití nic než zásoby vína a jiných nápojů.

Tekutý pilíř tristanovského mýtu, nápoj lásky, se učíme číst v souladu se středověkým chápáním nikoli jako „kouzlo“, ale jako jeden z mnoha namíchatelných chemických přípravků, jimiž lze ovlivnit lidské emoce — ať už na určitou dobu (tři až čtyři roky v béroulovské tradici, promítající se i do Tristrama staročeského), či navždy (tradice thomasovská, od 19. století dodnes jednoznačně dominující).⁴² Staví se tedy po bok jedů, nápojů alkoholických či přípravků užívaných dnes v klinické psychiatrii. Jelikož lidské tělo bylo vnímáno jako jakási nádoba na tekutiny a zdraví bylo spojováno s jejich vyváženým poměrem, v psychosomatické perspektivě se láska Tristana a Isoldy ukazuje jako Bohem iniciované narušení tělesné rovnováhy — řízené oslabení těla. Šlo tedy o znakovou „nemoc“⁴³ způsobenou agresivním vstupem nápoje mezi krev, hlen, a černou a žlutou žluč. Některé formulace napovídají, že šlo především o rozbouření a změnu teploty krve:

Jakž já tomu mohu rozuměti, nemá jemu ižádný za zlé mieti, neb jakž jsem prvé pravil, že se j'byl pitie toho napil, od něhož jeho srdce vřelo a u milosti

⁴² Pomíneme-li zde alegorické čtení navrhané Jacquesem Ribardem, jenž zvažuje spojení nápoje jak se zaplétajícím prvotním hříchem, tak s vysvobozující konzumací eucharistikou (Ribard 2001, s. 47–69).

⁴³ Tristram, s. 38.

královej hořelo. Ale každý věz to bez pochybenie, jenž jest on byl múdrého přirozenie, než toho pitie přemocná síla po vše časy jeho nutila, že jako bez rozumu bieše a nižádné hrózy se nebojieše.⁴⁴

Středověký romanopisec zdůrazňuje, že Tristan za své nerozumné činy a city nemohl. Způsobila je jistá chemikálie. Srdce v některých případech není abstraktní metaforou sídla lásky, ale křehkým tělesným orgánem, jehož narušení může změnit lidské chování. Takový výklad lásky ovšem není pro mnohé čtenáře 19. a 20. století vkusný či přijatelný, neboť mechanizuje vznešené emoce.⁴⁵

Zmíněnou středověkou znakovost nemocí lze dobře ilustrovat na skupině malomocných, která v Béroutově fragmentu figuruje coby děsivější alternativa plápolající hranice. Isolda je Markem místo upálení předána hříšníkům, jejichž tělesné postižení bylo vnímáno jako důsledek bezuzdné chlíplosti. Smyslnou vášnivostí se mohli provinít oni sami, či jejich rodiče, kteří se nezdráhali smilnit i během ženiných měsíčků, což se pak varovně odrazilo na kůži jejich potomků. Jelikož Mark na rozdíl od čtenáře netušil nic o nápoji a z něj plynoucí nevyhnutelnosti Isoldiny lásky k Tristanovi, považoval svou ženu za rovnou malomocným. Nebeský tvůrce příběhu však v tomto stejně jako ve všech ostatních případech cizoložné milence chrání a pomáhá jim. Tristan a Isolda jsou středověkými literáty často zachyceni při modlitbě a v prosbách o milost. Ta je jim vždy, i po smrti, spravedlivě dopřána, neboť jejich „zlé“ činy skutečně neplynuly z hříšné vůle, ale z podivuhodné a lidskému rozumu se vymykající hříčky.

Jak jinak prokázat všemohoucnost než zpytováním a zpochybňováním pravidel, jež jsou ve jménu Všemohoucího zaváděna? Domníváme se, že ve spolupráci s historickou antropologií může literární komparatistika prezentovat mnohá středověká literární díla jako texty již ve své době určené k přemýšlení a k diskusím. Pokud se nám i v dalších seminářích podaří spolu se studenty na tuto diskusi plodně navázat, budeme to považovat za velký úspěch. Po rozhovoru vedeném nad středověkými tristanovskými příběhy můžeme svědčit o tom, že podobné diskuse jsou nejen napínavé a zábavné, ale mohou být také vědecky plodné — a co víc nežli spojení těchto dvou aspektů si lze v současném univerzitním provozu přát?

Výuka semináře byla finančně podpořena v rámci Vnitřní soutěže FF UK 2015. Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (<http://clb.ucl.cas.cz>).

PRAMENY

Bédier, Joseph. *Román o Tristanovi a Isoldě*.

Přel. Eva Musilová. Praha : SNKLHU, 1959.

Bédier, Joseph. *The Romance of Tristan and Iseult*.

Trans. Edward J. Gallagher. Indianapolis :

Hackett, 2013.

Bérout. *Le roman de Tristan*. Ed. Ernest

Muret. Paris : Firmin Didot, 1903.

[Online]. [cit. 2016-01-13].

Dostupné z <<https://archive.org/details/leromandetristan00bruoft>>.

44 Tristram, s. 58.

45 Tak analyzuje Bédierovy pracovní postupy i jeho současný překladatel, Edward J. Gallagher (viz Bédier 2013, s. xxii–xxvi).

- Gottfried von Strassburg. *Tristan. Band 1: Text*. Ed. Karl Marold. Berlin — New York : Walter de Gruyter, 2004.
- Chrétien de Troyes. *Cligés (Román lásky a cti)*. Přel. Jiří Konůpek. Praha : Odeon, 1967.
- Chrétien de Troyes. *Romans suivis des Chansons, avec, en appendice, Philomena*. Ed. Jean-Marie Fritz, Charles Méla, Olivier Collet et al. Paris : Librairie Générale Française, 1994.
- Listopad, František. *Tristan z města do města*. Jinočany : H&H, 1997.
- Marie de France. *Milostné příběhy ze staré Francie*. Přel. Jiří Konůpek a O. F. Babler. Praha : SNKLHU, 1958.
- Pound, Ezra. *Plays Modelled on the Noh (1916)*. Ed. Donald C. Gallup. Toledo, OH : The Friends of the University of Toledo Libraries, 1986.
- Thomas. *Les Fragments du Roman de Tristan*. Ed. Bartina H. Wind. Genève — Paris : Droz — Minard, 1960.
- Thomas online = Thomas d'Angleterre. *Tristan*. [online]. [cit. 2016-01-10]. Dostupné z: <https://www.hs-augsburg.de/~harsch/gallica/Chronologie/12sicle/Thomas/tho_tri0.html>.
- Tristram = *Tristram a Izalda*. Ed. Zdeňka Tichá. Praha : Mladá fronta, 1980.

LITERATURA

- Adams, Jenny. *Power Play: The Literature and Politics of Chess in the Late Middle Ages*. Philadelphia, PA : University of Pennsylvania Press, 2006.
- Barteau, Françoise. *Les romans de Tristan et Iseut: Introduction à une lecture plurielle*. Paris : Larousse, 1972.
- Beaune, Colette. „La légende de Jean Tristan fils de Saint Louis“. *Mélanges de l'Ecole française de Rome*, 1986, XCVIII, č. 1, s. 143–160.
- Behdad, Ali — Thomas, Dominic. „Introduction“. In *A Companion to Comparative Literature*. Eds. Ali Behdad a Dominic Thomas. Malden, MA : Blackwell, 2011, s. 1–12.
- Bloch, R. Howard. *Etymologies and Genealogies. A Literary Anthropology of the French Middle Ages*. Chicago : University of Chicago Press, 1983.
- Bloch, R. Howard. *Medieval Misogyny and the Invention of the Romantic Love*. Chicago : University of Chicago Press, 1991.
- Bretèque, François Amy de la. „Versions récentes de la légende de Tristan et Iseut au cinéma: Entre prosaïsme et puérilité y avait-il un autre choix?“. *Babel* 2007, 15, s. 213–227.
- Burns, E. Jane. „How Lovers Lie Together: Infidelity and Fictive Discourse in the Roman de Tristan“. In *Tristan and Isolde: A Casebook*. Ed. Joan Tasker Grimbert. New York — London : Routledge, 2002, s. 75–93.
- Carné, Damien de. *Sur l'organisation du Tristan en prose*. Paris : Honoré de Champion, 2010.
- Doggett, Laine E. *Love Cures: Healing and Love Magic in Old French Romance*. University Park, PA : The Pennsylvania State University Press, 2009.
- Ferris, David. „Indiscipline“. In *Comparative Literature in an Age of Globalization*. Ed. Haun Saussy. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 2006, s. 78–99.
- Fulton, Rachel. *From Judgment to Passion: Devotion to Christ and Virgin Mary, 800–1200*. New York : Columbia University Press, 2002.
- Gallagher, Edward J. „This too you ought to read: Bédier's Roman de Tristan et Iseut“. In *Tristan and Isolde: A Casebook*. Ed. Joan Tasker Grimbert. New York — London : Routledge, 2002, s. 425–450.
- Gougouris, Stathis. „The Poiein of Secular Criticism“. In *A Companion to Comparative Literature*. Eds. Ali Behdad — Dominic Thomas. Malden : Blackwell, 2011, s. 75–87.
- Grimbert, Joan Tasker. „Isolde“. In *Women and Gender in Medieval Europe: An Encyclopedia*. Ed. Margaret Schaus. New York : Routledge, 2006, s. 414–415.
- Heijkant, Marie-Josd. „Tristan and Iseult“. In *A Dictionary of Medieval Heroes*. Ed. Willem P. Gerritsen — Anthony G. van Melle. Přel. Tanis Guest. Woodbridge : The Boydell Press, 2000, s. 273–282.
- Chinca, Mark. *Gottfried von Strassburg: Tristan*. Cambridge : Cambridge University Press, 1997.

- Kern, Peter. „Gottfried von Straßburg und Ovid“. In *Swer sînen vriunt behaltet, daz ist lobelîch: Festschrift für András Vizkeleý zum 70. Geburtstag*. Ed. Márta Nagy — László Jónácsik. Budapest : Katholische Péter-Pázmány-Universität, 2001, s. 35–50.
- Kjær, Jonna. „Théorie du mythe et les romans de Tristan et Iseult. Présentation d'un projet de recherches“. *Revue Romane* 1980, XV, č. 2, s. 221–233. [online]. [cit. 2016–01–13] Dostupné z < https://tidsskrift.dk/index.php/revue_romane/article/view/11598>.
- Lacy, Norris J. *Early French Tristan Poems II*. Cambridge : D. S. Brewer, 1998.
- Long, Charles. „Finnegan's Wake: Some Strange Tristan Influences“. *Canadian Journal of Irish Studies*, 1989, XV, č. 1, s. 23–33.
- Mira, Carmelle. „Astronomie / astrologie au Moyen Âge, latin et roman (XIIe et XIIIe siècles)“. In *L'Astrologie hier et aujourd'hui*. Ed. Jean-Marc Pastré, Charles Ridoux. Mont Saint Aignan : Publications des Universités de Rouen et du Havre, 2008, s. 45–59.
- Murgia, Giulia. „Specchio e ammunimento di tutti gli altri amanti. Dal Kahedin del Tristan en prose al Ghedino della Tavola Ritonda“. *Rhesis*, 2012, III, č. 2, s. 104–133.
- Nagahata, Akitoshi. „Pound's Reception of Noh Reconsidered: The Image and the Voice“. *Quaderni di Palazzo Serra*, 2008, č. 15, s. 113–125.
- Ribard, Jacques. *Symbolisme et christianisme dans la littérature médiévale*. Paris : Champion, 2001.
- Rougemont, Denis de. *Západ a láska*. Přel. Michaela Jurovská. Bratislava : Kalligram, 2001.
- Scruton, Roger. *Death Devoted Heat: Sex and the Sacred in Wagner's Tristan and Isolde*. New York : Oxford University Press, 2004.
- Thibault-Schaefer, Jacqueline. „Mythe et Modernisme: étude sur Tristan“. In *The Turn of the Century / Le tournant du siècle: Modernism and Modernity in Literature and the Arts / Le modernisme et la modernité dans la littérature et les arts*. Ed. Christian Berg, Frank Durieux, Geert Lernout. Berlin — New York : Walter de Gruyter, 1995, s. 339–352.
- Wilson, H. B. „Senes and Triuwe. Gottfried's Unfinished Tristan“. In *Gottfried von Strassbourg and the Medieval Tristan Legend*. Ed. Adrian Stevens — Roy Wisby. Woodbridge : Boydell and Brewer, 1990, s. 247–256.

SPEAKING ABOUT LOVE AND DEATH: THE STORY OF TRISTAN AND ISEULT AS A DIDACTICAL CHALLENGE

The article presents a report from an interpretative seminar focused on the story of Tristan and Iseult in its various forms, medieval and modern. The authors (a historian and a literary scholar) strove to maintain consistent interdisciplinary approach during the course, not only with respect to the methods of inquiry, but also in teaching. It is shown here that such undertaking is feasible and that the interdisciplinary dialogue between two living persons has a potential to attract and engage even students with no previous experience with medieval textual material. In addition, the course has revealed two broad chains of questions that can stimulate further interdisciplinary exploration — the questions about the process of signification and the questions about matters (especially liquids) and their transmutations.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tristan a Isolda — Joseph Bédier — Beroul — *Tristram a Izalda* — interdisciplinarita — didaktika — středověká literatura
 Tristan and Iseult — Joseph Bédier — Beroul — *Tristram and Izalda* — interdisciplinarity — didactics — medieval literature

Matouš Jaluška (* 1985) vystudoval historii a komparatistiku na Filozofické fakultě UK, tamtéž nyní dokončuje doktorát a příležitostně vyučuje. Působí v Oddělení pro studium starší literatury Ústavu pro českou literaturu AV ČR, kde se zabývá zejména odrazy západoevropské dvorské literatury ve středoevropském prostředí. Středověkou literaturu se snaží popularizovat rovněž v rozhlasových esejích na vlnách ČRo 3 Vltava.

Martin Šorm (* 1990) vystudoval historii na Filozofické fakultě UK. V současnosti je doktorandem Ústavu českých dějin FF UK, pracovníkem Centra medievistických studií Filosofického ústavu AV ČR a UK a redaktorem časopisu *Dějiny a současnost*. Věnuje se středověké literatuře, zvláště francouzským románům 12.–13. století a artušovským i jiným zábavně-vzdělávatelným textům zejména francouzské a české provenience.